УДК 336.5

ЗУБОЖІННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Гордей О.Д.,
Пацай Б.Д.

Предмет дослідження. *Відносини, які виникають в процесі фінансового забезпечення збіднілих верств суспільства під час кризових проявів економіки та недопущення погіршення їх фінансового стану в майбутньому.*

Мета роботи – *виділення в Україні особливої суспільної категорії населення «зубожілих», які потребують негайного підвищення фінансового забезпечення для запобігання депопуляції населення та можливих суспільних збурень, що негативно вплине на можливість проведення реформ в усіх сферах життєдіяльності індивіда.*

Методи та методологія дослідження. *Методологія дослідження включає вивчення основних наукових концепцій і течій щодо розгляду особливостей соціальної стратифікації та диференціації суспільства. Основні методи, які використанні в дослідженні – це загальні теоретичні (аналізу, синтезу, індукції та дедукції) для вивчення таких явищ як бідність та зубожіння, а також емпіричний метод (опису) для кількісного вираження основних показників мінімального соціального забезпечення населення України.*

Результати роботи. *Акцентуючи увагу на важливості економічних, соціальних та психологічних аспектів соціальної диференціації населення, розуміємо, що бідність формується у сфері фінансових відносин. А зубожіння – розглянуто як крайню нижню точку бідності більшості населення, яке не спроможне задовільнити мінімально необхідні суспільні потреби за рахунок власних фінансових ресурсів. Використовуючи методику Світового банку визначено, що населення України, яке отримує мінімальні соціальні гарантії на день витрачає менше 2 амер. дол. Це свідчить про те, що за рівнем фінансового забезпечення працездатних верств населення та населення пенсійного віку наша держава позиціонується на рівні країн так званого «третього світу» – країн з вкрай низькими показниками не тільки соціально-економічного розвитку, але й недотриманням прав і свобод громадян. Тобто основні соціальні наслідки такого різкого зубожіння українського суспільства спостерігатимемо в наступні роки (погіршення криміногенної ситуації, збільшення захворюваності населення, депопуляція тощо).*

Галузь застосування результатів. *Результати дослідження можуть бути використані в таких галузях наукових знань як фінанси, гроші та кредит, соціологія, галузь соціальної сфери, що дозволяє не тільки виокремити специфічну категорію «зубожілих», але й дає можливість проводити ефективну соціально-економічну політику в Україні.*

Висновки. *В Україні виникла проблема, яка потребує негайного вирішення – подолання процесу поглиблення бідності та фінансова підтримка стрімко зубожілого населення. Акцентуючи увагу на досягненні основних вимог ЄС щодо можливості безвізового перетину кордонів політика уряду не враховує споживчі потреби громадян нашої країни. Падіння доходів громадян призведе не тільки до подальшого зубожіння, але й до не можливості повноцінного членства України в ЄС. Для зупинення*

 © Гордей О.Д., Пацай Б.Д., 2016

подальшого зубожіння населення України необхідно: переглянути вміст споживчого кошика, підвищити мінімальні соціальні гарантії, підвищити оплату праці працівникам соціальної сфери (лікарям, освітянам, науковцям), зрівняти прожитковий та неоподаткований мінімум та ін. Реалізація зазначених заходів дозволить дотримуватися основних проєвропейських стандартів розвитку суспільства, враховуючи основні пріоритету ЄС для України.

Ключові слова: *соціальна сфера, фінансування, рівень життя населення, соціальна нерівність, бідність, зубожіння, мінімальні соціальні гарантії, споживчий кошик.*

ОБНИЩАНИЕ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ: ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ ДЛЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Гордей О.Д.,
Пацай Б.Д.

Предмет исследования. *Предметом исследования выступают отношения, возникающие в процессе финансового обеспечения обедневших слоев общества во время кризисных проявлений экономики и недопущения ухудшения их финансового состояния в будущем.*

Цель работы – *выделение в Украине особой общественной категории населения «обнищавших», которые требуют немедленного повышения финансового обеспечения для предотвращения депопуляции населения и возможных общественных восстаний, что негативно повлияет на возможность проведения реформ во всех сферах жизнедеятельности индивида.*

Методы и методология исследования. *Методология исследования включает изучение основных научных концепций и течений по рассмотрению особенностей социальной стратификации и дифференциации общества. Основные методы, которые использованы в исследовании – это общие теоретические (анализа, синтеза, индукции и дедукции) для изучения таких явлений как бедность и нищета, а также эмпирический метод (описания) для количественного выражения основных показателей минимального социального обеспечения населения Украины.*

Результаты работы. *Акцентируя внимание на важности экономических, социальных и психологических аспектов социальной дифференциации населения, доказано, что бедность формируется в сфере финансовых отношений. А обнищание рассмотрено как крайнюю нижнюю точку бедности большинства населения, которое не в состоянии удовлетворить минимально необходимые общественные потребности за счет собственных финансовых ресурсов. Используя методику Всемирного банка определено, что население Украины, которое получает минимальные социальные гарантии в день тратит менее 2 амер. долл. Это свидетельствует о том, что по уровню финансового обеспечения трудоспособных слоев населения и населения пенсионного возраста наше государство позиционируется на уровне стран так называемого «третьего мира» – стран с крайне низкими показателями не только социально-экономического развития, но и несоблюдением прав и свобод граждан. То есть основные социальные последствия такого резкого обнищания украинского общества будут наблюдать в последующие годы (ухудшение криминогенной ситуации, увеличение заболеваемости населения, депопуляция и т.д.).*

Область применения результатов. *Результаты исследования могут быть использованы в таких отраслях научных знаний как финансы, деньги и кредит, социология, отрасль социальной сферы, что позволяет не только выделить специфическую категорию «обнищавших», но и дает возможность проводить эффективную социально-экономическую политику в Украине.*

Выводы. *В Украине возникла проблема, требующая немедленного решения – преодоление процесса углубления бедности и финансовая поддержка стремительно обнищавшего населения. Акцентируя внимание на достижении основных требований ЕС о возможности безвизового пересечения границ политика правительства не учитывает потребительские нужды граждан нашей страны. Падение доходов приведет не только к дальнейшему обнищанию, но и к невозможности полноценного членства Украины в ЕС. Для остановки дальнейшего обнищания населения Украины необходимо: пересмотреть содержимое потребительской корзины, повысить минимальные социальные гарантии, повысить оплату труда работникам социальной сферы (врачам, учителям, ученым), уравнять прожиточный и необлагаемый минимум и др. Реализация указанных мероприятий позволит соблюдать основные проевропейские стандарты развития общества, учитывая основные приоритеты ЕС для Украины.*

Ключевые слова: *социальная сфера, финансирование, уровень жизни населения, социальное неравенство, бедность, обнищание, минимальные социальные гарантии, потребительская корзина.*

THE IMPOVERISHMENT OF THE POPULATION OF UKRAINE: CHALLENGES AND THREATS TO THE NATIONAL ECONOMY

Hordei O.D.,
Patsaj B.D.

Purpose. *The subject of the study are relations that arise in the process of financial support impoverished sectors of society during the crisis manifestations of the economy and prevention of deterioration of their financial situation in the future. Objective was a special social categories of the population in Ukraine –*

«impoverished». This requires an immediate increase of financial support for impoverished to prevent depopulation and possible public uprisings. Doing so will negatively affect the possibility of carrying out reforms in all spheres of life of the individual.

Methodology. *The methodology of research includes the study of basic scientific concepts and trends to consider features of social stratification and differentiation of society. The basic methods used by in the study – a general theoretical (analysis, synthesis, induction and deduction) for the study of such phenomena as poverty and misery. The empirical method (description) also used to quantify the main indicators of the minimum social security of the population of Ukraine.*

Results. *The article focuses on the importance of economic, social and psychological aspects of social differentiation. It was shown that poverty is formed in the financial relations. The impoverishment was regarded as the extreme lower point of the poverty of the majority of the population that is unable to meet the minimum necessary public needs from its own financial resources. The population of Ukraine, which receives income in the amount of the minimum social guarantees, spent less than 2 USD on the day. This demonstrates that the level of financial support employable sectors of the population and pension age of the population of our country is positioned at the country level, the so-called «third world» – countries with very low indices not only the social and economic development, but also the failure to comply with human rights and freedoms individuals. That's evident, the major social consequences of such a sharp impoverishment of the Ukrainian society will be observed in the following years (the rise in crime, increased morbidity, depopulation, etc.).*

Practical implications. *Results of the study can be used in industries such scientific knowledge as finance, money and credit, sociology, social sector, which allows not only to allocate a specific category of «impoverished», but also makes it possible to carry out effective economic and social policy in Ukraine.*

Conclusions. *There was a problem that requires immediate solutions – to overcome the process of deepening poverty and financial support for the rapidly impoverished population in Ukraine. Attention focusing on the achievement of the main EU requirements for visa-free border crossing policy of the government does not take into account the consumer needs of our citizens. The process of further reducing the income results not only in critical poverty, but also to the impossibility of full membership of Ukraine in the EU. To stop the process of impoverishment of the population of Ukraine should: review the contents of the consumer basket, increase the minimum social guarantees, increase the salaries to workers of social sphere (doctors, teachers, scientists), to equalize the cost of living and non-taxable minimum and etc. The implementation of these measures allows to observe the main pro-European standards of social development, considering the main priorities of the EU for Ukraine.*

Key words: *social sphere, funding, living standard of population, social inequality, poverty, impoverishment, the minimum social guarantees, the consumer basket.*

Вступ. Бідність можна вважати важливим показником рівня життя населення. Кожного разу, коли матеріальне становище не дозволяє задовольняти коло потреб, що забезпечують фізичне існування, збереження працездатності на рівні прийнятих у суспільстві мінімальних стандартів, виникає поняття бідності. Бідність властива будь-якому суспільству, проте її причини, масштаби, конкретні прояви і наслідки істотно відрізняються на різних етапах його розвитку. У кризові періоди розвитку суспільства з'являється особливий його прошарок – зубожілі, які потребують впровадження додаткових соціальних регуляторів в державі.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. Історія вивчення питань щодо соціальної диференціації населення налічує майже півтора століття. Проблеми нерівності і класової диференціації розглядали у своїх працях багато вчених-економістів, філософів, істориків (шотландський економіст і філософ Адам Сміт (1723–1790) [1], американський вчений, лауреат Нобелівської премії з економіки 1978 року Герберт А. Саймон (1916–2001) [2], бельгійський вчений Адольф Кетле (1796–1874) [3] та ін.).

У XIX столітті проблеми соціально-економічної нерівності особливо актуалізувалися, що знайшло віддзеркалення у працях німецьких філософів-економістів К. Маркса (1818–1883), Ф. Енгельса (1820–1895) [4, с. 293], соціолога-економіста М. Вебера (1864–1920), які досліджували найбільш загальні основи існування соціальної стратифікації, економічної нерівності, бідності, які розглядалися через відношення людини до власності та суспільного розподілу праці. Під причиною бідності М. Вебер розумів відсутність засобів виробництва у тих, хто своєю працею сприяє накопиченню багатства у власників засобів виробництва [5]. Нині проблемам зубожіння населення та можливостям його подолання не приділяється достатня увага, що потребує нагального вирішення.

Предмет дослідження. Відносини, які виникають в процесі фінансового забезпечення збіднілих верств суспільства під час кризових проявів економіки та недопущення погіршення їх фінансового стану в майбутньому.

Мета дослідження. Виділити в Україні особливу суспільну категорію населення «зубожілих», які потребують негайного підвищення фінансового забезпечення для запобігання депопуляції населення та можливих суспільних збурень, що негативно вплине на можливість проведення реформ в усіх сферах життєдіяльності індивіда. Виходячи з мети дослідження необхідно виділити першочергові завдання, які необхідні для вирішення основних соціально-економічних викликів сьогодення.

Завдання дослідження. Мета дослідження зумовила постановку і вирішення наступних завдань:

- визначити сутність категорії «зубожіння»;
- виокремити значні причини поглиблення бідності в Україні;

- виділити основні характерні риси зубожілого населення;
- охарактеризувати недосконалість політики мінімальних соціальних гарантій;
- запропонувати напрями боротьби із зубожінням та бідністю у стратегічній перспективі українських реалій.

Методи та методологія дослідження. Методологія дослідження включає вивчення основних наукових концепцій і течій щодо розгляду особливостей соціальної стратифікації та диференціації суспільства. Основні методи, які використанні в дослідженні – це загальні теоретичні (аналізу, синтезу, індукції та дедукції) для вивчення таких явищ як бідність та зубожіння, а також емпіричний метод (опису) для кількісного вираження основних показників мінімального соціального забезпечення населення України.

Постановка проблеми. Економісти, в основному, зводять бідність до браку майнових цінностей і грошових коштів, звужують її зміст сферою матеріального добробуту, не враховуючи духовні й соціальні аспекти, пов'язані з виробництвом нематеріальних благ і немайнових відносин, але також мають фінансових характер. На думку багатьох вчених, бідність – характеристика економічного стану індивіду або соціальної групи, при якому вони не можуть самостійно забезпечувати себе необхідними благами [6].

Однак, не завжди в суспільстві існують тільки бідні верстви населення – є також зубожілі. На нашу думку, з фінансової точки зору бідність необхідно розглядати як відносну характеристику економічного стану індивіда або групи, при якому вони не можуть самостійно сплатити вартість необхідних благ. Такий стан зумовлений, в першу чергу, макроекономічною ситуацією в країні, рівнем життя населення в даному суспільстві, характером розподілу суспільного багатства, системою соціальних очікувань та інше. Дане визначення бідності включає рівень забезпеченості не тільки матеріальними благами, але й духовними. А зубожіння – розглянемо як крайня нижня точка бідності більшості населення, яке не спроможне задовільнити мінімально необхідні суспільні потреби за рахунок власних фінансових ресурсів.

Результати дослідження. Англійський вчений С. Роунтрі (1871–1954), французький соціолог-економіст Ф. Ле Пле (1806–1882) вважали бідність соціальної хворобою суспільства, яку можна усунути шляхом реформ. Запропоновані ними ідеї та методи стали кроком вперед у дослідженні такого явища, як бідність, вплинули на дослідників даної проблематики. Перший етап оцінки бідності можна віднести до кінця XIX століття, коли Ле Пле [7] звернув увагу на те, що саме у бідних переважну частину сімейного бюджету займають витрати на харчування. Тоді мінімально необхідні витрати отримали назву «прожитковий мінімум». Чим більша частка споживчих витрат, тим менше витрат на освіту і відповідно нижчі можливості соціального просування. Зрозуміло, що це відповідає дійсності у сучасних умовах розвитку суспільства.

На другому етапі, в 60-х роках XX ст., концепцію прожиткового мінімуму було піддано різкій критиці. На зміну поняття «фізична дієздатність» (здатність індивіда самостійно своїми усвідомленими діями підтримувати свій фізичний стан) прийшло інше – «соціальна дієздатність».

Необхідно зазначити, що існує відповідальність за соціальну нерівність не тільки з боку держави, але і особистості. Якщо говорити про категорію бідних під час вивчення соціальної диференціації населення, то деякими дослідниками пропонується поділяти бідність на вимушену, коли людина, володіючи необхідним рівнем професійної кваліфікації, не може продати на ринку робочої сили свої трудові послуги за тією ціною, яка б дозволила йому підтримувати прийнятний для нього рівень життя, і добровільну, в основі якої лежить відсутність мотивації до праці і небажання змінити свій фінансовий стан. Ще перший дослідник, який систематично досліджував проблеми бідності, англійський вчений Бенджамін Сіб Роунтрі (1871–1954) у своїй роботі, опублікованій у 1901 році під назвою «Бідність: дослідження життя у місті» [8, p. 355-364], розділив тих, хто бідний дійсно, і тих, хто просто марнотратний. Досліджуючи сім'ї, він прийшов до висновку, що існують два види бідності – первинна і вторинна. Первинна – у сім'ях з недостатніми засобами для задоволення основних потреб при оптимальному, економічному використанні засобів. Вторинна бідність характеризує ті сім'ї, у яких основні потреби не задовольняються за рахунок неефективної витрати грошових ресурсів [9]. Дія групи чинників, залежних від самої особи, на які ми вказували як на загальні причини бідності, значно посилюють в Україні соціальну диференціацію також за рахунок особливостей історичного розвитку і стану економіки.

Якщо С. Роунтрі розглядав питання фізичного виживання як особливості «первинної бідності», то пізніше проблема стала обговорюватися ширше в контексті можливості повноцінно брати участь у житті суспільства, маючи у своєму розпорядженні достатню кількість фінансових ресурсів [8]. У даному випадку з'являється поняття «вторинна бідність» – людину вважають бідною навіть тоді, коли їй вистачає засобів для фізичного виживання, але недостатньо для підтримки загальноприйнятих стандартів життя. До причин соціальної диференціації С. Роунтрі насамперед відносив структурні особливості суспільства, такі як нерівний розподіл доходів та багатства, а тільки потім – спосіб життя людини.

Наведений аналіз досліджень присвячених питанням соціальної диференціації, показує, що в основному звертається увага на проблеми бідності, оскільки вона є основою диспропорцій у економічному розвитку суспільства та зменшує рівень життя населення.

З початку 60-х років межа бідності в США розраховувалася на основі формули, яку вивела та застосувала американська економістка Моллі Оршанські (Molly Orchansky) (1915–2006). Щоб з'ясувати, скільки грошей середня американська сім'я витрачає на їжу, вона обґрунтувала свої розрахунки на даних Міністерства сільського господарства США (Department of Agriculture (USDA). У 1955 році на харчування американці витрачали одну третину сімейного доходу після вирахування податків. Цей факт привів Оршанські до думки, що якщо помножити «харчування», тобто 1/3 сімейного доходу, на 3, то отримана сума

покриватиме всі інші потреби її членів, оскільки дорівнюватиме 100 %. Так було виведено формулу розрахунку «межі бідності» [10]. Ми вважаємо, що таке обчислення необхідно здійснювати і для українських громадян у процесі визначення бідних та зубожілих верств населення.

Необхідно зазначити, що кожен з розглянутих методів вивчення бідності в сучасному суспільстві направлений на вирішення різних завдань, і різні методологічні підходи швидше доповнюють, ніж заперечують один одного. Жоден з наявних методів оцінки бідності та підходів до її розуміння і вимірювання з усіма перевагами і недоліками не може заперечуватися або прийматися повністю. Слід підкреслити, що всі названі концепції мають певну обмеженість. Доводиться констатувати, що жодна не позбавлена недоліків, оскільки в них не розглядаються основні шляхи подолання соціальної диференціації населення.

Сьогодні економісти розглядають ряд альтернативних характеристик бідності, найпоширенішим є: нездатність придбати або мати доступ до базового (споживчого) кошика товарів і послуг. Їх склад у кошику є різним, наприклад, для США він включає медичну страховку, банківський рахунок на відміну від Великобританії, де медичне обслуговування покривається державою. Говорячи про причини соціальної нерівності, слід також враховувати факт спадковості, тобто стиль життя передається з покоління в покоління, при цьому відбувається або накопичення багатства, або виникає так звана «пастка» бідності.

Акцентуючи увагу на важливості економічних, соціальних та психологічних аспектів соціальної диференціації населення, необхідно, як згадувалося вище, розуміти, що бідність формується у сфері фінансових відносин. До того ж вважаємо, що бідність як соціально-історичну категорію – в різних державах по-різному визначають її зміст, критерії віднесення до неї, джерела фінансування бідних верств населення, шляхів її подолання. У зв'язку з цим слід визнати багатоваріантність і відносність категорії «бідність», оскільки кожна держава відповідно до рівня свого соціально-економічного розвитку, визначає масштаби цього явища і необхідні обсяги фінансування для боротьби з ним. Отже, і його критерії конкретизуються та модифікуються в ході економічного розвитку країни. Поняття бідності є дискусійним за самою своєю природою, оскільки, маніпулюючи визначенням і її обчисленням, можна істотно змінювати масштаби її фінансування і розповсюдження, зменшувати розміри соціальної диференціації населення.

Соціальна політика будь-якої держави кардинально видозмінює зміст поняття «бідність». Значними можуть виявитися і відмінності між розумінням явища бідності, наприклад, п'ятдесят років тому і сьогодні в одній і тій самій країні. Тобто у процесі цивілізаційного розвитку країн трансформувалися не тільки визначення поняття «бідність», «зубожіння», але й погляди на формування соціальної диференціації населення.

Зубожіння залежить від багатьох чинників, зокрема від:

1) рівня соціальної нерівності в суспільстві, виходячи з соціально-економічної політики, яка реалізується в державі в контексті можливого доступу до благ і послуг, необхідних в процесі життєдіяльності індивіда;

2) політики класової диференціації, яка зумовлює недостатнє фінансове забезпечення інтелектуальної та фізичної праці працездатних громадян, а також неможливість забезпечення мінімальних потреб осіб пенсійного віку тощо.

Досі не знайдено уніфікований, об'єктивний і безперечний критерій виокремлення частини суспільства, яка найбільше потребує державної допомоги та зменшить соціальну диференціацію населення. У міжнародних дослідженнях, що проводить ООН, також застосовується комбінована методика дослідження, заснована на поєднанні всіх концепцій бідності. Статус зубожілих отримують сім'ї, доходи яких становлять нижче прожиткового мінімуму, що відчувають позбавлення у сфері споживання і сприймають себе дуже бідними.

На сучасному етапі розуміння бідності продовжує розвиватися. У Програмі ООН про розвиток людського потенціалу бідність розглядається в її концепції [6]. На нашу думку, бідність – це глобальне явище, якого не вдавалося уникнути жодній країні, ні в один з періодів розвитку. Слід зазначити, що не має загальноприйнятого в спеціальній літературі поняття не тільки «бідність», «зубожіння» але й «бідна або зубожіла людина». У розвинених країнах бідною вважається людина, чий дохід не перевищує половини середнього по країні. Так, виходячи із щорічного видання Світового банку Human Development Report, на межі виживання (крайній показник зубожіння) є індивід, який витрачає в день від 1 до 2 амер. дол. на день. Виходячи з того, що бідність властива всім країнам – розвиненим, тим, що розвиваються, і відстаючим – стає зрозумілим відносний характер цього явища (рис. 1.).

Необхідно зазначити, що бідність і зубожіння досі у світовій літературі, міжнародними організаціями та суспільствами поки що ототожнюються і розглядаються як крайні точки відносної або абсолютної бідності [11]. Ця практика є великою похибкою, оскільки зубожіння спонукає прояв більших загроз і негативних наслідків для систем як національних так і світових економік (проблеми біженців, зростання кримінальних злочинів, зростання суспільних збурень тощо).

В Україні, враховуючи показники мінімальних соціальних стандартів з 1 січня по 30 квітня 2016 року, у розмірі:

1) прожитковий мінімум на одну особу 1 330 гривень на місяць [12, ст. 7] або приблизно 51 амер. дол (станом на 14.03.2016 р);

2) мінімальна заробітна плата 1378 гривень на місяць [12, ст. 8] або приблизно 53 амер. дол (станом на 14.03.2016 р);

3) мінімальна пенсія за віком 1074 гривень на місяць [12, ст. 11] або приблизно 41 амер. дол (станом на 14.03.2016 р)

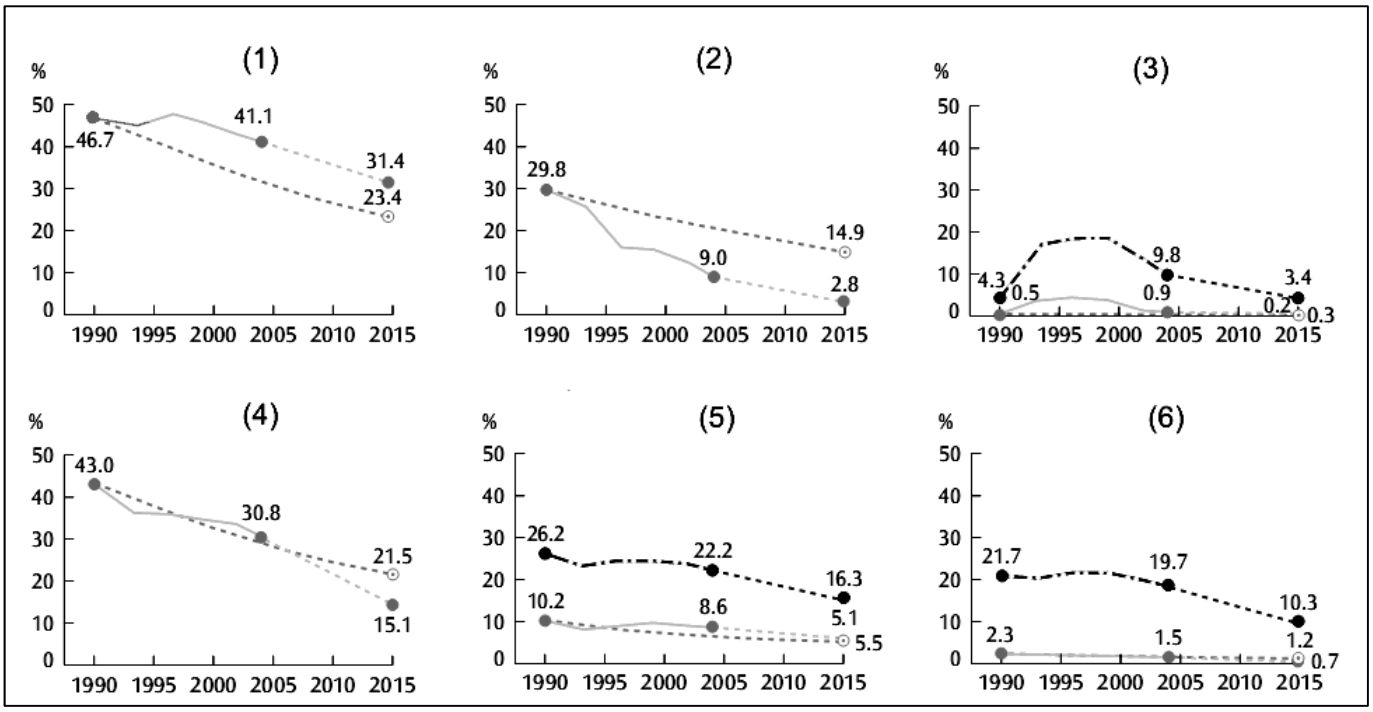

_____ – 1 дол. США на день;
_ . _ . . – 2 дол. США на день;
_ _ _ . – прогнозні величини

Рисунок 1. Частка населення, що живе менше ніж на 1 або 2 дол. США на добу, і прогноз до 2015 року, у відсотках: (1) Південна Африка (2) Східна Азія та Океанія, (3) Європа і Центральна Азія, (4) Південна Азія, (5) Латинська Америка та Кариби, (6) Центральна та Північна Африка*

**Джерело: Global Monitoring Report 2008 – MDGs and the Environment [Електронний ресурс] / Agenda for Inclusive and Sustainable Development. – Режим доступу: http://go.worldbank.org/RQBDCTUXW0 – останні дані.*

Можемо стверджувати, що більше третини населення України знаходиться на межі виживання. Таке різке скорочення доходів українців можна спостерігати за останні два роки. Тобто основні соціальні наслідки такого різкого зубожіння українського суспільства спостерігатимемо в наступні роки (погіршення криміногенного середовища, збільшення захворюваності населення, депопуляція тощо).

Якщо використати вищерозглянуту методику Світового банку ми отримаємо, що населення України, яке отримує мінімальні соціальні гарантії на день витрачає менше 2 амер. дол. Це свідчить про те, що за рівнем фінансового забезпечення працездатних верств населення та населення пенсійного віку наша держава позиціонується на рівні країн так званого «третього світу» – країн з вкрай низькими показниками не тільки соціально-економічного розвитку, але й недотриманням прав і свобод громадян.

Важливо підкреслити, що розширена уява про зубожіння має не тільки теоретичне, але і практичне значення. Особливий інтерес в цьому контексті має розгляд взаємозв'язку між різними аспектами зубожіння та їх вплив на рівень життя населення. Різнопланові параметри рівня життя (дохід, освіта, здоров'я тощо) тісно взаємодіють між собою, посилюючи або послаблюючи показник зубожіння.

Отже, зубожіння розглядаємо як похідне від недостатності доходів або можливостей, як особливу субкультуру. При такому розумінні зубожілі є нижчим прошарком стратифікованого суспільства, представники якого володіють найменшою кількістю економічних благ, відсутністю мінімального набору базових людських потреб і є найбільш знедоленими.

У найбільш розвинених країнах реалізація соціально-економічної політики та її частини, що стосується допомоги бідним верствам населення та недопущення їх переходу до зубожілих верств, привели до практично повної ліквідації абсолютної бідності, тому в центрі досліджень є відносна бідність. Але і в цих країнах грошові доходи населення є основною, а іноді і єдиною ознакою ідентифікації бідності, оскільки даний параметр матеріального стану найповніше відображає рівень поточного споживання. Для розвинених країн на сьогодні актуальним завданням є неухильне підвищення рівня життя населення, подолання бідності та зменшення соціальної диференціації суспільства. В Україні підвищення рівня життя населення має досягатися не тільки за допомогою зменшення кількості бідного та зубожілого (населення, яке перебуває за межею бідності) населення, але й за рахунок збільшення грошових доходів (видатків) інших верств суспільства.

Скорочення робочих місць унаслідок тривалого спаду промислового і сільськогосподарського виробництва (під час фінансових криз) і, як наслідок, різке збільшення рівня безробіття. Враховуючи, що зубожілих серед безробітних у 1,5-2 рази вище, ніж у середньому в суспільстві. Процеси, пов'язані з украй незадовільною ситуацією на ринку праці, низькою якістю робочих місць, є домінуючими серед причин

диференціації сімей зі статусом зубожіння. У зв'язку з цим українське зубожіння можна визначити перш за все термінами «фінансового» або «ринкового зубожіння» – зубожіння, пов'язане з фінансовим станом певних категорій економічно активного населення на ринку праці та неможливість задовільнити власні мінімальні потреби в процесі життєдіяльності.

Змінився і склад зубожілого населення в Україні. Крім постійно уразливих груп, до яких належать багатодітні сім'ї, інваліди, неповні сім'ї, пенсіонери, особи, що навчаються, та інші, в категорію зубожілих потрапляють працюючі особи, тобто категорії економічно активного населення, здатні своєю працею самостійно забезпечувати собі необхідний рівень життя. За 2014 по теперішній час відбулося значне погіршення життєвого рівня людей, і в цілому переважна більшість населення не змогла пристосуватися до нових умов. Процеси соціальної диференціації населення, що одночасно прискорилися, привели до того, що в країні з'явився досить численний прошарок населення, який зазнає сьогодні особливо великих труднощів у матеріальному забезпеченні, тому соціальна політика держави повинна бути направлена на підвищення рівня життя населення, але, у першу чергу, на державну підтримку зубожілих категорій населення, що опинилися на межі виживання.

Останнім часом фактична структура сімейного бюджету зазнала істотних змін (у зв'язку із зростанням цін збільшилася частка витрат на послуги, особливо на комунальні). Тому, на нашу думку, необхідно удосконалювати саму структуру прожиткового мінімуму та переоцінку необхідних доходів тих верств населення, що відносяться до категорії бідних, визнати існування такої верстви населення як зубожілі.

Висновки. Асоційоване членство України в Європейському союзі (ЄС) – це нинішнє вираження політики ЄС щодо України. Однак ні в політичній (підписаній 21.03.2014 р.), ні в економічній (підписаній 27.06.2014 р.) угоді не передбачено дієвого механізму сприяння реалізації порядку денного ЄС у сфері соціального захисту (щодо боротьби з бідністю та зубожінням населення України). У підписаних документах не обумовлено чіткого плану дій щодо зайнятості та соціальної політики, здійснення ефективних заходів для створення робочих місць і скорочення бідності, посилення соціальної єдності, зокрема створення сталих систем освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг для кожного громадянина. Однак чітко передбачено зростання цін на комунальні послуги та досягнення середньоєвропейських цін у інших сферах життєдіяльності індивіда в Україні, виключаючи мінімальні соціальні гарантії. Це зумовлено тим, що процес соціального захисту вимагає чималих фінансових витрат і за своєю природою потребує багато часу. Враховуючи великий розрив у економічному розвитку та життєвому рівні між новими країнами-членами ЄС і країнами-кандидатами, а також потенційними кандидатами, навряд чи ЄС буде ефективніше сприяти реалізації цих процесів у найближчому майбутньому щодо України.

Сьогодні ЄС схильний до реалізації стратегії співпраці, яка передбачає співробітництво з країнами-членами Союзу, неурядовими організаціями та соціальними партнерами. На рівні ЄС ця стратегія налічує сім основних пріоритетів для України:

1) збільшити участь у ринку праці шляхом розширення активної політики й забезпечення кращого зв'язку між соціальним захистом, освітою та навчанням впродовж життя;

2) модернізувати систему соціального захисту, забезпечивши їх стабільність, адекватність і доступність для всіх;

3) усунути перешкоди в освіті та підготовці кадрів, інвестуючи додаткові кошти у людський капітал на всіх вікових етапах, особливо зосереджуючись на найбільш знедолених групах;

4) викорінити дитячу бідність, гарантуючи освіту дітей, збільшуючи допомогу їх сім'ям, забезпечуючи захист їх прав;

5) забезпечити гідне житло для вразливих груп і розробити комплексні підходи до боротьби з безпритульністю;

6) покращити доступ до якісних послуг у таких сферах, як охорона здоров'я, соціальні послуги, транспорт, нові інформаційно-комунікаційні технології;

7) дотримуватися гендерної рівності та підвищити соціальну інтеграцію осіб із вадами, етнічних меншин та іммігрантів.

Однак, у цих основних положеннях соціально-економічного розвитку України не передбачено жодного перспективного напряму щодо забезпечення фінансової незалежності кожного громадянина України, підвищення дохідної частини бюджетів домогосподарств, недопущення зубожіння населення, отримання середньоєвропейських стандартів мінімальних соціальних гарантій та ін.

Для зупинення подальшого зубожіння населення України необхідно:

- переглянути споживчий кошик і розробити його вміст, виходячи з об'єктивних передумов існування індивіда;
- підвищити мінімальні соціальні гарантії, шляхом індексації, враховуючи індекс споживчих цін у 2015 році (48,2 %);
- підвищити оплату праці працівникам соціальної сфери (лікарям, освітянам, науковцям);
- скоротити кількість державних службовців (на 30 %);
- зрівняти прожитковий та неоподаткований мінімум.

Якщо негайно не почати реагувати на швидкі темпи зубожіння, то населення України чекає не тільки поглиблення внутрішньо економічних диспропорцій, але й не можливість отримати безвізовий режим перетину кордону з країнами ЄС, оскільки ЄС не потрібні українські біженці.

Список використаних джерел

1. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / Адам Смит. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.

2. Herbert A. Simon Administrative behaviour: a study of decision-making processes in administrative organization / Simon Herbert Alexander. – New York: A Division of Simon&Schuster Inc. – 1997. – 368 p. – [4th ed.].

3. Кетле А. Социальная система и законы, ею управ ляющие / А. Кетле ; [пер. с франц. Л. Н. Шаховской]. – СПб.: Издание Н.Поляков и Ко, 1866. – 313, [5] с.

4. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс ; [2-е изд.]. – Москва: Политиздат, 1964–. – (Сочинения в 50-ти томах). Т. 26: Ч. 3 – 674 с.

5. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер ; сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайденко; коммент. А.Ф. Филиппова ; [пер. с нем.] – М.: Прогресс, 1990.– 601 с.

6. Global Monitoring Report 2008 – MDGs and the Environment [Електронний ресурс] / Agenda for Inclusive and Sustainable Development. – Режим доступу: http://go.worldbank.org/RQBDCTUXW0.

7. F. Le Play La reforme sociale en France deduite de l'observation comparee des peuples europeens / Frederic Le Play. – Tours: Maison Alfred Mame et fils, 1901. – (3 vol). (530, 503, 663 p.)

8. Rowntree B.S. Poverty: A Study of town life / B. S. Rowntree. – London: Macmillan, 1901. – 452 p.

9. Маккоули А. Определение и намерение бедности / А. Маккоули // Бедность: взгляд учёных на проблему. – М., 1994. – С. 7-10.

10. Molly Orchansky [Електронний ресурс] / Офіційна Інтернет-сторінка Міністерства сільського господарства США. – Режим доступу: http://www.usda.gov/

11. Гордей О.Д. Залежність рівня життя населення від мінімальних соціальних стандартів / О.Д. Гордей // Економічний вісник університету. – Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». – Випуск 16/1. – 2010. – С. 359-363.

12. Про Державний бюджет на 2016 рік: Закон України № 928-VIII від 25.12.2015 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/928-19

References

1. Smit A. Issledovaniya o prirode i prichinah bogatstva narodov. – M.: Eksmo, 2007. – 960 s.

2. Herbert A. Simon Administrative behaviour: a study of decision-making processes in administrative organization. – New York: A Division of Simon&Schuster Inc. – 1997. – 368 p. – [4th ed.].

3. Ketle A. Sotsialnaya sistema i zakonyi, eyu uprav lyayuschie ; [per. s frants. L.N. Shahovskoy]. – SPb.: Izdanie N.Polyakov i Ko, 1866. – 313, [5] s.

4. Marks K., Engels F. Sochineniya [2-e izd.]. – Moskva: Politizdat, 1964. – (Sochineniya v 50-ti tomah). T. 26: Ch. 3 – 674 s.

5. Veber M. Izbrannyie proizvedeniya. ; sost., obsch. red. i poslesl. Yu.N. Davyidova; predisl. P.P. Gaydenko; komment. A.F. Filippova ; [per. s nem.] – M.: Pro-gress, 1990. – 601 s.

6. Global Monitoring Report 2008 – MDGs and the Environment / Agenda for Inclusive and Sustainable Development.: http://go.worldbank.org/RQBDCTUXW0.

7. F. Le Play La reforme sociale en France deduite de l'observation comparee des peuples europeens. – Tours: Maison Alfred Mame et fils, 1901. – (3 vol). (530, 503, 663 p.)

8. Rowntree B.S. Poverty: A Study of town life. – London: Macmillan, 1901. – 452 p.

9. Makkouli A. Opredelenie i namerenie bednosti. // Bednost: vzglyad uchYonyih na problemu. – M., 1994. – S. 7-10.

10. Molly Orchansky / Ofitsiina Internet-storinka Ministerstva silskoho hospodarstva SShA.: http://www.usda.gov/

11. Hordei O.D. Zalezhnist rivnia zhyttia naselennia vid minimalnykh sotsialnykh standartiv. // Ekonomichnyi visnyk universytetu. – DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi DPU imeni Hryhoriia Skovorody». – Vyp. 16/1. – 2010. – S. 359-363.

12. Pro Derzhavnyi biudzhet na 2016 rik: Zakon Ukrainy № 928-VIII vid 25.12.2015 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/928-19.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Гордей Оксана Дмитрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів
e-mail: oksana_@ukr.net

Пацай Богдан Дмитрович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики
e-mail: pacaj@ukr.net
Університет державної фіскальної служби України
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь Київська обл., 08201, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Гордей Оксана Дмитриевна, доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов

Пацай Богдан Дмитриевич, кандидат физико-математических наук, доцент, доцент кафедры экономической кибернетики
Университет государственной фискальной службы Украины
ул. Университетская, 31, м. Ирпень Киевская обл., 08201, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS
Hordei Oksana, Doctor of Economics, Professor, Professor Department of the Finance
Patsai Bogdan, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Department of Economic Cybernetics
University State Fiscal Service of Ukraine
University's street, 31, Irpin, Kyiv region, 08201, Ukraine

УДК 336.2

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: СУТНІСТЬ, НАСЛІДКИ І МОЖЛИВІСТЬ ПОГАШЕННЯ

Гуляєва О.С.,
Уманська В.Г.

Ключові слова: *державний борг, валовий внутрішній продукт, дефіцит бюджету, соціально-економічні наслідки державного боргу.*

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ: СУЩНОСТЬ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ВОЗМОЖНОСТЬ ПОГАШЕНИЯ

Гуляева О.С.,
Уманская В.Г.

В статье изучена сущность государственного долга, рассмотрены положительные и отрицательные социально-экономические последствия долговых заимствований для стран заемщиков. Проанализирована динамика основных показателей государственного долга отдельных экономически развитых и развивающихся странах мира. Рассмотрена возможность его погашения.

В целях удовлетворения разнообразных потребностей общества, для покрытия своих расходов государство вынуждено привлекать свободные финансовые ресурсы хозяйствующих субъектов и населения. Государственный долг является, наравне с налоговыми поступлениями и эмиссией денежных средств, основным источником покрытия дефицита бюджета. Финансовый климат любого государства, перспективы его развития определяются, прежде всего, состоянием таких показателей как величина государственного бюджета, дефицита, и конечно, государственного долга, который является – агрегированной характеристикой как бюджета, так и дефицита. В настоящее время в условиях продолжающегося мирового финансового кризиса проблема состояния государственного долга и управления им становится все более актуальной.

Целью исследования является определение сущности, последствий государственного долга и поиск возможностей его погашения.

Для достижения цели были поставлены следующие задачи: уточнить экономическую сущность государственного долга; раскрыть положительное и отрицательное влияние государственной задолженности на социально-экономические процессы; проанализировать динамику государственного долга отдельных стран мира; рассмотреть возможность его погашения.

С экономической точки зрения: «Государственный долг - это система денежно-кредитных отношений, в результате которых происходит перераспределение временно свободных денежных средств резидентов и нерезидентов, иностранных государств и международных финансовых организаций в процессе которых образуется долговые обязательства для удовлетворения государственных потребностей».

В настоящее время рост государственной задолженности рассматривается как условие экономического развития. С помощью государственного долга обеспечивается способность государства решать поставленные социально-экономические задачи, осуществляется государственное регулирование экономики. Государственный долг может иметь как положительное значение для страны, так и отрицательное.

Величину государственного долга следует рассматривать в сравнении с другими макроэкономическими показателями состояния экономического развития страны, такими, к примеру, как ВВП. Этот показатель показывает возможность обслуживания долга за счет произведенного в стране продукта за год. Причем, если наблюдается рост ВВП, то и долг может увеличиваться, главное, чтобы темпы роста ВВП превышали темп роста долга.

Анализ мировой практики государственных заимствований свидетельствует, что государственный долг – это нормальное явление в финансовом хозяйстве цивилизованной страны. Однако, он свидетельствует о разрыве между экономическими возможностями и социальными потребностями страны.

Объем государственного долга большинства стран мира ежегодно увеличивается и полное погашение этих долговых заимствований в настоящее время становится все более нереальным из-за их размера, и государственный долг превращается виртуальную величину.

Поэтому, многие страны-должники стараются принять все возможные меры, чтобы не попасть в список безнадежных заемщиков. Главным путем решения проблемы роста государственного долга

 © Гуляєва О.С., Уманська В.Г., 2016